

Sociale herkomst en kwaliteit van VO scholen

J. Dronkers

Hoogleraar onderwijssociologie Universiteit Maastricht

E-mail: j.dronkers@maastrichtuniversity.nl

Homepage: <http://apps.eui.eu/Personal/Dronkers/>

Hebben scholen in Nederland dezelfde kwaliteit? Het antwoord daar op is uiteraard negatief. Dat wordt nog niet zo lang erkend, maar tegenwoordig wordt door de inspectie ruiterlijk erkend dat er belangrijke verschillen in de kwaliteit van scholen bestaan. Onderwijsorganisaties en activistische leraren hebben meer moeite te erkennen dat er kwaliteitsverschillen tussen scholen bestaan. In dit blog wil ik ingaan op de relatie tussen de sociale herkomst van leerlingen op VO scholen en de kwaliteit van VO scholen.

Primaire milieu-effect

Ik vergelijk scholen die hetzelfde eindexamen afnemen, dus VWO scholen met VWO scholen, HAVO met HAVO scholen, etc. Dat is belangrijk omdat VO scholen van het zelfde onderwijstypen min of meer dezelfde toegangseisen hebben (eindscore; advies) en de keuze voor een bepaalde VO school in Nederland niet gebonden aan woonwijk is. Door de kwaliteit van VO scholen met hetzelfde onderwijstype te vergelijken is het primaire milieu-effect (relatie ouderlijk milieu en schoolprestaties basisschool) buiten haken geplaatst. Dat is van groot belang omdat dit primaire milieu-effect in belangrijke mate verantwoordelijk is voor de maatschappelijke ongelijkheid in het onderwijs (zie <http://stukroodvlees.nl/opleiding/intelligentie-en-schoolprestaties-primaire-en-secundaire-effecten-van-ouderlijk-milieu/> en <http://www.hermanvandewerfhorst.socsci.uva.nl/blog/education/vroegvlaams/>). De verschillen in sociale herkomst van de leerlingen tussen VWO, HAVO, VMBO-gt, VMBO-k en VMBO-b zijn goed zichtbaar in de eerste rij van tabel 1. Hoe hoger de score, hoe gunstiger de sociaal-economische samenstelling van de VO scholen.

Kwaliteit en sociale achtergrond

De indicator voor schoolkwaliteit is de mate waarin de afgestudeerden van een school voldoende kennis en vaardigheden hebben, zoals vastgesteld in het examenreglement (voldoende vakken op het minimumniveau beheersen), waarbij ook rekening wordt gehouden van het bovenbouwrendement, de leerlingenpopulatie en het aantal vakken met een te groot verschillen in cijfers voor het schoolexamen en centraal examen (zie http://www.schoolcijferlijst.nl/Toelichting_2013.pdf). In dit blog gebruik ik de VO kwaliteitsmetingen die ik in 2012 en 2013 heb gemaakt, en de VO kwaliteitsmeting die de RTL dit jaar zelf heeft gemaakt (<http://www.rtlnieuws.nl/nieuws/binnenland/bekijk-hoe-jouw-school-scoort-op-de-eindexamens>). De gebruikte schoolindicator is een minimumniveau meting, want het gaat erom of de school voldoet aan minimum eisen, niet of een school de hoogste eindexamencijfers heeft (<http://stukroodvlees.nl/wetenschap/dronkers-schoolcijfer-gaat-over-de-minimum-kwaliteit-van-scholen-in-het-voortgezet-onderwijs/>).

De sociale achtergrond van leerlingen van scholen wordt gemeten aan de hand van de vier cijferige postcode van de leerlingen. Deze wordt gekoppeld aan de demografische dimensie van de leefbaarheidsmeter (zie http://www.schoolcijferlijst.nl/Toelichting_2013.pdf). Hoe hoger de score, hoe gunstiger de sociaal-economische samenstelling van de postcode.

Samenhang schoolkwaliteit en leerlingenpopulatie

De tweede rij van tabel 1 laat zien dat ook binnen scholen van hetzelfde type de eindexamenkwaliteit van scholen positief samenhangt met de sociale compositie van de leerlingenpopulatie, behalve bij het VMBO-b. Dus hoe gunstiger de sociaal-economische samenstelling van de leerlingenpopulatie, hoe groter de kans op een hogere schoolkwaliteit. Het is van belang zich te realiseren dat de belangrijkste selectie in het Nederlands onderwijs zich dan al heeft afgespeeld: de overgang van basis- naar voortgezet onderwijs en de afstroom in de onderbouw. Daarom is deze samenhang tussen schoolkwaliteit en leerlingenpopulatie strijdig met de meritocratische grondslag van ons onderwijs.

De oorzaken van deze samenhang zijn ruimweg in twee groepen uiteen te leggen:

1. individuele sociale achterstand (lage scholing, ouderlijke scheiding, etc.) beïnvloedt ook tijdens het voortgezet onderwijs de onderwijsprestaties negatief. De scholen hebben een bergop gevecht en kunnen gemakkelijker 'afglijden' dan scholen met leerlingen met een sociale voorsprong.
2. Scholen met veel leerlingen met sociale achterstand hebben meer moeilijkheden goede leerkrachten aan te trekken of vast te houden. Omdat goede leerkrachten van groot belang zijn voor de kwaliteit van scholen, betekent dit een extra handicap voor scholen met veel leerlingen met sociale achterstand en een extra hulpbron voor scholen met veel leerlingen met een sociale voorsprong.

Onvermijdelijk?

De vierde rij van tabel 1 laat echter zien dat een moeilijke sociale compositie van de leerling populatie niet onvermijdelijk leidt tot een onvoldoende kwaliteit van een school. 71,4 % van de VWO scholen en 66,7% HAVO scholen hebben een voldoende schoolcijfer in 2014, ondanks het hoge aandeel van leerlingen met een sociale achterstand. Om redenen die ik hierboven aanstipte is dat een lager percentage dan voor alle VWO en HAVO scholen (resp. 91,6% en 94,6%; derde rij tabel 1).

De schoolcijfers van 2012 en 2013 laten zien deze VWO en HAVO scholen niet elk jaar voldoende scores (tabel 3 & 5). Slechts twee van de 10 VWO en zes van de 12 HAVO scholen zijn in alle drie jaren van voldoende kwaliteit. Het handhaven van voldoende kwaliteit is dus voor deze scholen met een moeilijke sociale compositie van de leerling populatie inderdaad een bergop gevecht.

Bij VMBO-gt en VMBO-k scholen treedt hetzelfde verschijnsel op: 61,4%, resp. 76,2% van deze VMBO scholen met een hoge aandeel van leerlingen met een sociale achterstand hebben voldoende kwaliteit tegen 81,2% en 82,2% bij alle VMBO-gt en VMBO-k scholen. Een moeilijke sociale compositie leidt dus niet onvermijdelijk tot lage kwaliteit, maar het is wel een extra handicap.

Garantie?

De zesde rij van tabel 1 laat ook zien dat een goede sociale compositie van de leerlingenpopulatie geen absolute garantie is voor voldoende kwaliteit van scholen. 3,1% van de VWO scholen en 1,9% van de HAVO scholen hebben een onvoldoende schoolcijfer in 2014, ondanks het hoge aandeel van leerlingen met een sociale achterstand. Om redenen die ik hierboven aanstipte is dat een lager percentage dan voor alle VWO en HAVO scholen (resp. 5,9% en 3,0%; vijfde rij tabel 1).

Maar een van de 12 VWO school heeft in alle drie de jaren onvoldoende kwaliteit (tabel 2) en geen van de Havo scholen (tabel 4).

Bij VMBO-gt en VMBO-k scholen treedt hetzelfde verschijnsel op: 10,0%, resp. 10,3% van deze VMBO scholen met een goede sociale compositie van de leerlingenpopulatie hebben onvoldoende kwaliteit tegen 12,9% en 12,5% bij alle VMBO-gt en VMBO-k scholen. Een goede sociale compositie van de leerlingenpopulatie is dus geen absolute garantie voor een voldoende kwaliteit van scholen, maar het is wel een steun in de rug.

Afsplitsing VWO/HAVO van VMBO

In de periode 2003-2013 steeg het aantal VO vestigingen van 1224 naar 1488. Tegelijkertijd daalde het aantal brede scholengemeenschappen van 466 naar 427. Tegelijkertijd neemt het aantal vestigingen met een smallere samenstelling toe (<http://www.rijksoverheid.nl/...afstoten-vmbo.../kamerbrief-over-afstoten-vmbo-afdelingen.pdf>). Het is dus duidelijk (behalve voor de [VO-raad](#) en de [minister](#)) dat brede scholengemeenschappen het moeilijk hebben in de 21ste eeuw. Zij krijgen steeds minder VWO-leerlingen en verliezen zo aantrekkingskracht voor nieuwe leerlingen, maar ook de mogelijkheid van stapelen van hun succesvolle leerlingen.

Tabel 6 laat dit gedetailleerder zien voor de periode 2010-2014. Het aantal scholengemeenschappen dat op een locatie zowel VMBO-B als VWO aanbod (de meeste brede variant) is binnen 5 jaar afgenomen van 109 naar 93, de iets minder brede variant (VWO tot VMBO-k) van 112 naar 98, en de smalste variant (VWO tot VMBO-gt) van 335 naar 303. De brede AVO (VWO en VWO op een locatie, maar zonder VMBO) neemt daarentegen wel toe, van 118 (=453-335) naar 158 (=461-303). Het aantal alleenstaande VWO-scholen zijn ook gegroeid van 44 (=497-453) in 2010 naar 48 (=509-461) in 2014. Ook is er een toename van VMBO-gt scholen zonder HAVO op dezelfde locatie: van 441 (=796-355) in 2010 naar 466 (=797-331) in 2014. Bij het VMBO-k treedt hetzelfde op: 375 (=493-118) in 2010 VMBO-k scholen hebben dezelfde locatie als de HAVO, in 2014 zijn dat er 387 (=495-108). Een minister of een VO-raad voorzitter die dergelijke duidelijke

ontwikkelingen niet kunnen zien in de gegevens van hun eigen departement of organisatie, lijken niet erg geschikt voor hun werk.

Tabel 6 laat nog iets anders zien: de verschillen in samenhangen tussen schoolcijfers van onderwijstypen op dezelfde locatie tonen een tweedeling tussen AVO en VMBO. De schoolcijfers van VWO & HAVO hangen nauwelijks samen met die van VMBO-k of VMBO-b, ook al hebben deze schooltypen dezelfde locatie. Die van VWO en HAVO hangen onderling wel samen, net als die van VMBO-k of VMBO-b. Het schoolcijfers van VMBO-gt hangt samen met die van VMBO-k, maar ook met die van HAVO. Dit laat zien dat de splitsing tussen AVO en VMBO zelfs optreedt binnen scholen die deze onderwijstypen verzorgen op een locatie.

De tabellen 3 en 5 met de beste VWO en HAVO scholen met de meeste leerlingen met sociale achterstand laat de moeilijke positie van brede scholengemeenschappen duidelijk zien. Het Aloysius College in Den Haag moet zijn poorten sluiten, ondanks de hoge kwaliteit in 2014 (VWO 7; HAVO 6). Het OSG Nieuw Zuid (Hugo de Groot), die in 2013 nog de hoogste kwaliteitscore van VWO scholen met veel leerlingen met achterstand had (8) komt nu niet meer op het overzicht voor omdat de VWO eindexamenklas te klein geworden is (nog wel HAVO). Het opsplitsen van brede scholengemeenschap is dus niet uitsluitend het opheffen van scholen met lage kwaliteit. Ook goede scholen die te lang wachten met het opsplitsen wacht het verdwijnen van hun VWO en HAVO.

Tabel 1 Schoolcijfer en status wijken leerlingen

	VWO	HAVO	VMBO- gt	VMBO- k	VMBO- b
Gemiddelde status wijken leerlingen	12,71	12,13	10,30	7,00	7,04
Correlatie schoolcijfer en status wijken leerlingen	0,26	0,23	0,16	0,18	0,03
% scholen schoolcijfer 6 of meer	91,6	94,6	81,2	82,2	97,1
% scholen schoolcijfer 6 of meer & leerlingen uit de slechtste wijken (= status wijken < -20)	71,4	66,7	61,4	76,2	100
% scholen schoolcijfer 5 of minder	5,9	3,0	12,9	12,5	1,5
% scholen schoolcijfer 5 of minder & leerlingen uit de betere wijken (= status wijken > 10)	3,1	1,9	10,0	10,3	1,8

Tabel 2: 12 VWO Scholen met een onvoldoende schoolcijfer2014 (5 of lager) en leerlingen uit de betere wijken (= status wijken > 10)

brin	Naam2014	Plaats	Richting	School cijfer 2014	% APCG leerlingen	Status wijken leerlingen	School cijfer 2013	School cijfer 2012
16NK	Parcival College	9725 KG Groningen	Antroposofisch	2	9	13,93	4	9
20EM	H.N. Werkman-College (bijgebouw)	9731 BX Groningen	Openbaar	3,5	5	12,57	6,5	nvt
24PY	Stedelijk Dalton Lyceum, loc. Overkampweg	3318 AN Dordrecht	Openbaar	3,5	22	12,34	7	6,5
20TZ	Het Westeraam	6661 TZ Elst Gld	Openbaar	4	0	10,47	6,5	2
02VT	Carolus Clusius College	8019 AX Zwolle	Protestants-Christelijk	4,5	2	21,58	7,5	7
02TH	Montessori Lyceum Herman Jordan	3706 TE Zeist	Algemeen Bijzonder	4,5	5	21,27	8	7
17DD	Regionale sg. Wiringerlant	1771 AB Wieringerwerf	Openbaar	4,5	0	19,74	6,5	6,5
03RU	Herbert Viissers College	2152 LG Nieuw-Vennep	Protestants-Christelijk	5	0	16,32	9,5	8,5
20EK	Vellesan College	1971 HM IJmuiden	Samenw. Openb.-Alg.Bijz	5	2	15,28	7,5	3,5
02VO	Gymnasium Novum	2274 KX Voorburg	Algemeen Bijzonder	5	8	12,77	5	4
00RO	Amadeus Lyceum	3452 MD Vleuten	Samenw. Prot.Chr. - RK	5	3	11,64	4,5	8
13ZU	Reitdiep College vestiging Kamerlingh Onnes	9741 EW Groningen	Openbaar	5	22	11,00	6,5	6

Tabel 3: 10 VWO Scholen met leerlingen uit de slechtste wijken (= status wijken < -20) en een voldoende schoolcijfer 2014

brin	Naam2014	Plaats	Richting	School cijfer 2014	% APCG leerlingen	Status wijken leerlingen	School cijfer 2013	School cijfer 2012
21AS	Bredero Lyceum	1031 CG Amsterdam	Openbaar	8	74	-25,14	7	3,5
20MJ	Johan de Witt Scholengroep, locatie Zusterstraat	2512 TP 's-Gravenhage	Openbaar	7,5	100	-39,87	nvt	nvt
01TC	Hervormd Lyceum West	1065 JX Amsterdam	Protestants-Christelijk	7,5	95	-36,31	6,5	4,5
23YU	NOVA College, Montfort College	3083 AN Rotterdam	Samenw. PC-RK- Alg.Bijz.	7	94	-42,97	7	5
16PK	CSG Calvijn, Vreewijk	3075 SB Rotterdam	Protestants-Christelijk	7	81	-36,42	4	4,5
01PU	Aloysius College	2596 JP 's-Gravenhage	Rooms-Katholiek	7	42	-24,55	7,5	7,5
20CQ	Rijswijks Lyceum	2284 GA Rijswijk Zh	Openbaar	6,5	62	-40,28	6	3
21GD	Calandyceum	1068 NT Amsterdam	Openbaar	6,5	64	-28,44	7	7
21GU	Edith Stein College	2512 ZB 's-Gravenhage	Samenw. Prot.Chr. - RK	6	68	-34,89	6	3,5
03AQ	Open Schoolgemeenschap Bijlmer	1103 BE Amsterdam	Openbaar	6	65	-27,19	7	4

Tabel 4: 7 HAVO Scholen met een onvoldoende schoolcijfer2014 (5 of lager) en leerlingen uit de betere wijken (= status wijken > 10)

brin	Naam2014	Plaats	richting	School cijfer 2014	% APCG leerlingen	Status wijken leerlingen	School cijfer 2013	School cijfer 2012
00RO	Amadeus Lyceum	3452 MD Vleuten	Samenw. Prot.Chr. - RK	3	3	11,64	6	4
30AU	Citadel College voor vwo havo mavo vbo en lwoo	6663 AA Lent	Samenw. Prot.Chr. - RK	3,5	2	17,47	8	nvt
27ZJ	Bonnefanten College sector vrije school Bernard Lievegoed	6227 AL Maastricht	Algemeen Bijzonder	4,5	10	19,33	6	5
01KL	Ictus Lyceum	1985 HP Driehuis Nh	Samenw. PC-RK- Alg.Bijz.	5	2	22,65	8	6
20EI	Vathorst College	3825 MP Amersfoort	Openbaar	5	1	19,66	7	4

20EI	't Atrium	3813 KD Amersfoort	Openbaar	5	3	16,13	9	9
12IR	De Nieuwe Veste	7772 ZJ Hardenberg	Openbaar	5	0	15,62	7	6

Tabel 5: 12 HAVO Scholen met leerlingen uit de slechtste wijken (= status wijken < -20) en een voldoende schoolcijfer 2014

brin	Naam2014	Plaats	richting	School cijfer 2014	% APCG leerlingen	Status wijken leerlingen	School cijfer 2013	School cijfer 2012
02LB	OSG Nieuw Zuid, osg Hugo de Groot	3082 NK Rotterdam	Openbaar	10	98	-41,01	7,5	6
21FF	SG Reigersbos	1106 AW Amsterdam	Openbaar	9	95	-44,87	7	10
03AQ	Open Schoolgemeenschap Bijlmer	1103 BE Amsterdam	Openbaar	9	61	-27,19	6	3,5
05XJ	Citycollege Sint Franciscus	3021 AE Rotterdam	Rooms-Katholiek	7,5	93	-41,13	7	6,5
16PK	CSG Calvijn, Vreewijk	3075 SB Rotterdam	Protestants-Christelijk	7,5	96	-36,42	5,5	4,5
16PK	CSG Calvijn, Maarten Luther	3084 NM Rotterdam	Protestants-Christelijk	7	98	-43,01	9	7
23YU	NOVA College, Montfort College	3083 AN Rotterdam	Samenw. PC-RK- Alg.Bijz.	7	93	-42,97	6,5	9
20CQ	Rijswijks Lyceum	2284 GA Rijswijk Zh	Openbaar	7	85	-40,28	7	6,5
21GD	Calandlyceum	1068 NT Amsterdam	Openbaar	7	69	-28,44	8,5	5,5
01TC	Hervormd Lyceum West	1065 JX Amsterdam	Protestants-Christelijk	6,5	95	-36,31	8,5	5
02VG	Unie Noord, Cosmicus College	3061 CT Rotterdam	Samenw. PC-RK- Alg.Bijz.	6	83	-37,54	6	5
01PU	Aloysius College	2596 JP 's- Gravenhage	Rooms-Katholiek	6	74	-24,55	5	6,5

Tabel 6: Correlatie tussen schoolcijfers 2014 van verschillende schooltypen op dezelfde locatie en het aantal locaties waar beide schooltypen aanwezig zijn in 2014 en 2010

		VWO	HAVO	VMBO-gt	VMBO-k	VMBO-b
VWO	Correlation	1				
	N 2014 / N2010	509 / 497				
HAVO	Correlation	,274**	1			
	N2014 / N2010	461 / 453	498 / 478			
VMBO-gt	Correlation	,085	,303**	1		
	N2014 / N2010	303 / 335	331 / 355	797 / 796		
VMBO-k	Correlation	,055	,124	,199**	1	
	N2014 / N2010	98 / 112	108 / 118	405 / 393	495 / 493	
VMBO-b	Correlation	,259*	,044	,090	,403**	1
	N2014 / N2010	93 / 109	103 / 115	387 / 379	475 / 478	477 / 483

Bron: N 2010 http://www.schoolcijferlijst.nl/ARCHIEF_files/Toelichting_2010.pdf